

ВІДГУК

офіційного опонента Комар Ольги Анатоліївни, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені

Павла Тичини про дисертацію *Білик Тетяни Сергіївни*

на тему «**Педагогічні умови виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики**»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дослідження

Стратегічним завданням реформування освіти в Українській державі є відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави, формування освіченої, творчої особистості. Це спонукає до пошуку нових методичних технологій, прийомів і засобів, які сприятимуть формуванню, розвитку та максимальній реалізації творчих умінь у молодших школярів, їхніх нахилів і здібностей.

У Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років (2015), Концепції середньої загальноосвітньої школи України (2016), візії нової української школи важливе значення надається проблемі динамічної комбінації знань, умінь і цінностей, які визначають здатність особистості успішно вирішувати життєві проблеми, здійснювати подальшу навчальну діяльність. Особливо важливим стає виховання самостійності, культури мислення, здатності до аргументації, чому сприяє виховна робота в процесі занять з математики.

Треба зазначити, що виховна робота з молодшими школярами у процесі занять з математики тісно пов'язана і з суспільними, соціальними відносинами, оскільки у молодого покоління нині спостерігається зниження інтересу до навчання і математики особливо. Разом з тим особливої уваги набуває проблема виховання молоді. У такому контексті дослідження Т. С. Білик є актуальним для вітчизняної освіти, адже його предметом обрано педагогічні умови підвищення ефективності виховної роботи з молодшими школярами на заняттях з математики.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів рецензованого дослідження Т. С. Білик полягають у тому, що *вперше*:

– визначено педагогічні умови успішної виховної роботи молодших школярів в процесі занять з математики; визначено компоненти, показники та схарактеризовано рівні вихованості молодших школярів у процесі занять з

математики; визначено прийоми організації виховного процесу з дітьми молодшого шкільного віку на заняттях математики;

– *розроблено* модель реалізації педагогічних умов виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики, що передбачає активну реалізацію педагогічних умов виховної роботи; на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури;

– *охарактеризовані* компоненти, критерії, показники та рівні вихованості молодших школярів у процесі занять з математики;

– *визначено* форми, методи та засоби організації урочної, позакласної та позаурочної виховної роботи з молодшими школярами на матеріалах математики.

– *уточнено* зміст поняття «виховний потенціал» та «виховна робота» на заняттях математики;

– *подальшого розвитку* набуло апробація методичних матеріалів щодо організації виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики.

Здобуті результати та висновки експериментального дослідження сприятимуть подальшому використанню для удосконалення освітнього процесу в урочний та позаурочний час з молодшими школярами. Основні положення та висновки проведеного дослідження висвітлено в методичних рекомендаціях «Виховна математика (виховання молодших школярів на математичному матеріалі)». Результати дослідження можуть бути використані викладачами методики викладання предметів галузі «Математика» на педагогічних факультетах у навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, які здійснюють підготовку вчителів початкових класів, вчителями початкових класів для підвищення ефективності організації виховної роботи в процесі занять з математики тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Сформульовані Т. С. Білик наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження є аргументованими та змістовними.

Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, застосуванням наукових методів, апробацією та впровадженням результатів роботи в освітню реальність закладів вищої освіти, у яких здійснюється підготовка вчителів початкових класів.

Аналіз основних положень змісту дисертації свідчить про досягнення здобувачкою мети і розв'язання висунутих завдань. Висновкам, представленим у дисертації, властиві повнота та логічність викладу.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази (226 джерел, з них 7 – іноземними мовами), що обґрунтовує належний рівень опрацювання стану проблеми у контексті заявленого професійно-гуманітарного підходу.

Оцінка змісту і завершеності дисертації

У вступі обґрунтовано актуальність та доцільність дослідження, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет; розкрито наукову новизну й практичне значення роботи; подано інформацію про апробацію результатів дослідження, публікації автора; подано відомості про структуру й обсяг дисертації.

Наявна архітектоніка дослідження представлена його змістом, складеним з трьох розділів, кожний з яких є логічно сформульованим елементом теоретичного, організаційно-методичного і дослідно-експериментального рівнів наукової рефлексії, що дозволило обґрунтувати та експериментально довести ефективність авторської методики вирішення проблеми виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики як актуальної для теорії і практики сучасної освіти.

Найбільш істотними науковими результатами *першого розділу* дослідження «Теоретичні основи організації виховної роботи з молодшими школярами на матеріалах математики» є уточнення поняття «виховна робота», охарактеризовано розумове, моральне, етичне, екологічне, патріотичне та інші види виховання.

Були сформульовані авторські визначення. Поняття «виховна робота на заняттях з математики – це комплекс цілеспрямованих педагогічних впливів на особистість дитини, що забезпечує в неї взаємодію інтелектуальних, морально-етичних, патріотичних, екологічних якостей засобами математичної теорії, математичних методів та засобів, застосування вмінь та навичок на практиці».

У *розділі 2* «Реалізація педагогічних умов виховної роботи в процесі занять з математики» виокремлено педагогічні умови та створена модель реалізації виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики.

Визначені педагогічні умови сприяють вихованню особистості на основі матеріалів з математики.

На основі педагогічних умов створено *модель реалізації виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики*.

Розкрито суть розумового, патріотичного, естетичного, екологічного та морального виховання, визначено основні способи їхньої реалізації у позаурочній роботі з математики.

Означено особливості проведення уроків математики у поєднанні з позаурочною діяльністю під час аудиторного, дистанційного та змішаного навчання; наведено основні прийоми роботи, що можна застосовувати під час різних форматів навчання учнів.

Наголошено на основних шляхах підвищення кваліфікації педагогів у процесі реалізації виховного процесу в позаурочній діяльності на матеріалах математики.

У *третьому розділі* «Експериментальна перевірка ефективності реалізації педагогічних умов організації виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять математики» розглянута організація експериментального дослідження та здійснена перевірка ефективності педагогічних умов виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики.

Авторкою впроваджувалися в освітній процес початкової школи обґрунтовані на початку дослідження педагогічні умови. Умова *реалізації провідних видів виховання молодших школярів на основі використання математичних матеріалів* знайшла свій спосіб імплементації у різних формах, методах та прийомах.

Реалізуючи педагогічні умови, дисертантка поєднувала форми аудиторного, дистанційного та змішаного навчання з позаурочною роботою з математики.

Оцінка динаміки розвитку компонентів вихованості молодших школярів за визначеними критеріями і показниками відбувалась за допомогою діагностичних інструментів, що ними послуговувались на етапі констатувального та формувального зрізів.

Підсумовуючи результати діагностики рівня сформованості критеріїв вихованості молодших школярів на різних етапах експериментального дослідження за визначеними критеріями – когнітивним, рефлексивним, емоційним, аксіологічним, мотиваційним, діяльнісним – дисертантка дійшла висновку, що в молодших школярів, які входили до ЕГ значно зросли показники загального рівня сформованості вихованості.

Загальні висновки дослідження в цілому базуються на результатах дослідження і відображають його сутність.

Окремо підкреслимо зміст *додатків*, які органічно пов'язані з роботою

і дійсно доповнюють та розширюють її практичне значення.

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (№ 06/14 від 19.06.2023 р.); Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (№ 482 від 25.09.2023 р.); Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» (№ 01-09/251 від 26.09.2023 р.); Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж (№ 57/09.23 від 26.09.2023 р.) Комунального закладу «Вінницький ліцей №29» (№ 02-28/369 від 22.09.2023 р.); Комінального закладу «Пеньківський ліцей Вінницького району Вінницької області» (№ 01-18/150 від 15.06.2023 р.); Комунального закладу «Вінницький ліцей №32» (№ 02-25/119 від 20.09.2023 р.); Агрономіченського ліцею Агрономічної сільської ради Вінницького району Вінницької області (№ 1 від 30.08.2023 р.).

Дослідженням було охоплено 284 дитини молодшого шкільного віку (з них 143 дитини становили експериментальну групу (ЕГ) і 141 – контрольну групу (КГ), 30 вчителів початкової школи м. Вінниці та області.

Оцінка ефективності реалізації виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики здійснювалася за допомогою неперервного моніторингу на всіх етапах дослідження.

Експериментальну частину дослідження проведено в ході констатувального, формувального й узагальнювального етапів.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили, що реалізація обґрунтованих педагогічних умов забезпечує розвиток усіх структурних компонентів вихованості молодших школярів: когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового.

Було виявлено значні відмінності в рівнях сформованості вихованості учасників ЕГ та КГ. Так, в третини дітей з ЕГ (29,37 %) діагностовано високий рівень вихованості (зростання на 13 % порівняно з першим етапом дослідження), у 41,26 % учасників ЕГ виявлено середній рівень сформованості вихованості (зростання на 14 % у порівнянні з констатувальним зрізом) і у 29,37 % на завершення експериментальної роботи виявлено низький рівень вихованості.

На відміну від ЕГ, зрушення у вихованості учасників КГ не були такими значними: 16,31 % молодших школярів продемонстрували високий рівень вихованості, що лише на 2,12 % більше за попередні виміри на етапі констатувального зрізу; 31,92 % учасників КГ показали середній рівень вихованості, що в підсумку лише на 2,84 % більше за попередній етап діагностики; 51,77 % учасників КГ виявляють низький рівень сформованості

вихованості, що різниться від констатувального етапу лише на 4,97 %.

Таким чином, обґрунтовані педагогічні умови виховної роботи з молодшими школярами в процесі вивчення математики довели свою ефективність.

Отже, вважаємо, що вірогідність результатів дослідження забезпечується його методологією, коректно визначеним науковим інструментарієм, апробацією основних положень на міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференціях, кваліфіковано проведеним педагогічним експериментом, а також упровадженням одержаних результатів у чинну систему професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Наукові результати, отримані Т. С. Білик, базуються на ґрунтовному аналізі проблеми, використанні адекватних підходів до її вирішення, опрацюванні значного масиву літературних джерел та методичних матеріалів, власній авторській науковій позиції. Додатки переконливо ілюструють зміст ґрунтового педагогічного експерименту щодо вирішення поставлених завдань дослідження на різних етапах експериментальної роботи.

Одержані Білик Т. С. результати мають беззаперечне дидактичне і практичне значення для освіти педагогів. Проведений дослідницею семінар для керівників закладів дошкільної освіти міста, доповідь на тему «Наступність у формуванні ключових компетенцій засобами сучасних педагогічних технологій між дошкільною освітою та НУШ» (ЗДО № 73 ВМР, (05.11.2019 р.) та представлення результатів дослідження на III міні-симпозіумі «Реалізація розвивального потенціалу сучасних інноваційних технологій в освітньому просторі Нової української школи» з темою доповіді «Головоломки у розвитку психічних процесів молодших школярів на уроках математики (26.10.2021 р.) свідчать про педагогічний потенціал та творчий підхід до професійної діяльності.

Результати дослідження можуть бути використані при викладанні «Методики навчання освітньої галузі «Математика»», здобувачами вищої освіти навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, для підвищення кваліфікації вчителів початкових класів задля ефективності організації навчально-виховної роботи під час проведення занять з математики тощо.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи відображено. Результати дослідження висвітлено в 28 наукових публікаціях автора (19 – одноосібних): 2 статті у співавторстві що індексується в

наукометричних базах даних Web of Science; 4 статті одноосібні та 3 статті у співавторстві представлено в наукових фахових виданнях України; 2 одноосібні публікації та 1 у співавторстві – в зарубіжних наукових виданнях; 11 одноосібних праць та 3 у співавторстві – у збірниках матеріалів наукових конференцій різних рівнів та періодичних виданнях України; 1 одноосібні методичні рекомендації; 1 навчально-методичний посібник у співавторстві.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом анотації дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням вона відповідає сучасним вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD). У тексті анотації дисертації відображені основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Білик Т. С. дисертаційного дослідження. Зміст анотації та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи зміст представленого на захист дисертаційного дослідження, зазначимо окремі дискусійні питання та зауваження:

1. Хотілося б побачити більш широке географічне представлення впровадження експериментального дослідження роботи.
2. При розкритті другого завдання «специфіка організації виховної роботи...» хотілося б конкретно зосередитись і представити «специфіку» – № № 1, 2, 3...
3. Непропорційно розподілено матеріал дослідження у дисертації:
 - а) не варто було, на нашу думку, у II розділі п. п. 2.2., 2.3., 2.4., 2.5. дробити за принципом розкриття окремих питань;
 - в). аналогічно п. п. 3.1. варто було представити у двох параграфах, тим паче до цього спонукає назва параграфа.
4. У додатках треба було подати «Список опублікованих праць здобувача».
5. У тексті дисертації знаходимо розбіжності у зазначення обсягу роботи.

Висновок. Зроблені окремі зауваження і висловлені побажання не заперечують наукової цінності доробку Білик Тетяни Сергіївни «Педагогічні умови виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики». Рецензована дисертаційна робота виконана вперше і є завершеним самостійним науковим дослідженням У роботі отримані нові

науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати, що мають теоретичне та практичне значення, а також відповідають вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка Білик Т. С., заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Ольга КОМАР

Т. в о. ректора Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини
доктор педагогічних наук,
професор

Андрій ГЕДЗИК